

Seria **Prawo Sądowe** to zbiór poradników profesjonalnie, a jednocześnie w przystępny sposób objaśniających stosowanie prawa materialnego i funkcjonowanie procedur sądowych. Książki z tej serii przekazują najważniejsze wiadomości związane z danym zagadnieniem prawnym oraz zawierają szereg praktycznych wskazówek umożliwiających orientację w zmieniających się przepisach.

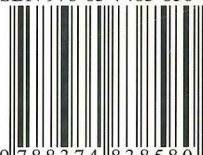
„**Sądy polubowne i mediacja**” to pozycja będąca pracą zbiorową autorów związanych z Podkarpackim Stałym Sądem Polubownym – Arbitrażowym w Rzeszowie oraz wydziałami prawa polskich i słowackich uniwersytetów (w szczególności Uniwersytetu Rzeszowskiego).

Mediacja i działalność sądów zostały tu przedstawione jako alternatywa dla sądów powszechnych, dzięki której spory mogą być rozstrzygane skutecznie i szybko. Jednocześnie omówiono problemy interpretacyjne, jakie rodzą się na tle polskich przepisów o arbitrażu oraz dokonano porównania tych przepisów z bogatym dorobkiem zagranicznym.

Publikacja została opracowana pod redakcją **prof. UR dr. hab. Jana Olszewskiego** – Prodziekana do Spraw Nauki i Kierownika Zakładu Prawa Handlowego i Gospodarczego Wydziału Prawa Uniwersytetu Rzeszowskiego.

www.sklep.beck.pl
e-mail: dz.handlowy@beck.pl
<http://www.beck.pl>
tel.: 022 31 12 222
fax: 022 33 77 601

ISBN 978-83-7483-858-0

Cena 69,00 zł

Prawo Sądowe

Sądy polubowne i mediacja

Olszewski

Prawo Sądowe

Sądy polubowne i mediacja

Pod redakcją
Jana Olszewskiego

Polecamy nasze publikacje:

Pod red. Andrzeja Zielińskiego
KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO. KOMENTARZ, wyd. 3

Komentarze Kodeksowe

Z wprowadzeniem Tadeusza Erecińskiego
POSTĘPOWANIE CYWILNE. ORZECZNICTWO

Zbiory Orzecznictwa Becka

Z wprowadzeniem Krzysztofa Pietrzykowskiego
PRAWO CYWILNE. TOM I i II

Zbiory Orzecznictwa Becka

Łukasz Błaszczak, Małgorzata Ludwik
SĄDOWNICTWO POLUBOWNE (ARBITRAŻ)

Zarys Prawa

Paweł Cioch, Joanna Nowińska
POSTĘPOWANIE CYWILNE

Wykłady i Ćwiczenia

**KODEKS CYWILNY. KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO. KODEKS
RODZINNY I OPIEKUŃCZY. KOSZTY SĄDOWE I CYWILNE**, wyd. 10

Edycja Sądowa

**KODEKS CYWILNY. KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO. EDYCJA
SĘDZIOWSKA**, wyd. 3

Twoje Prawo

Pod red. Janiny Panowicz-Lipskiej i Zbigniewa Radwańskiego
POLSKIE USTAWY. ZBIÓR PRZEPISÓW

Legalis
System Informacji Prawnej

www.sklep.beck.pl

Sądy polubowne i mediacje

Pod redakcją
Jana Olszewskiego

Aneta Arkuszewska – Uniwersytet Rzeszowski, **Aneta Biały** – Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II, **Arkadiusz Bieliński** – Uniwersytet w Białymstoku, **dr Łukasz Błaszczak** – Uniwersytet Wrocławski, **Maria Bosak** – Uniwersytet Rzeszowski, **dr Kinga Flaga-Gieruszyńska** – Uniwersytet Szczeciński, **Izabella Gil** – Uniwersytet Wrocławski, **dr Robert Kulski** – Uniwersytet Łódzki, **dr Katarzyna Kłosowska** – Uniwersytet Rzeszowski, **Anna Krawczyk** – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, **Kamila Grabowska** – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, **prof. dr hab. Jan Łukasiewicz** – Uniwersytet Rzeszowski, **dr Monika Michalska** – Uniwersytet Łódzki, **Tomasz Miśko** – Uniwersytet Rzeszowski, **Rafał Morek** – Uniwersytet Warszawski, **prof. dr hab. Jan Olszewski** – Uniwersytet Rzeszowski, **Dominika Sagan** – Uniwersytet Rzeszowski, **dr Beata Sagan** – Uniwersytet Rzeszowski, **dr Piotr Szreniawski** – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, **Małgorzata Szreniawska**, **dr Roman Uliasz** – Uniwersytet Rzeszowski, **Paweł Waszkiewicz** – Uniwersytet Warszawski, **Magdalena Żurawska** – Uniwersytet Warszawski

WYDAWNICTWO C. H. BECK
WARSZAWA 2008

Redakcja: Joanna Cybulska

© Wydawnictwo C. H. Beck 2008

Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o.o.
ul. Gen. Zajączka 9, 01-518 Warszawa

Skład i łamanie: Marta Świerk
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-7483-858-0

359-375

Spis treści

Przedmowa	IX
Wykaz skrótów	XI

Część I. Pojęcia podstawowe, aspekty aksjologiczne i prakseologiczne

Rozdział 1. Aksjologiczne i prakseologiczne przesłanki kształtowania polubownego rozstrzygania sporów i mediacji	3
Rozdział 2. Filozoficzne aspekty mediacji	11
Rozdział 3. Razem czy osobno: uwagi o znaczeniach pojęć mediacji i koncyliacji	21

Część II. Zasady ogólne mediacji

Rozdział 1. Uwagi wstępne na temat mediacji	37
Rozdział 2. Problematyka poufności sądownictwa polubownego	47
Rozdział 3. Mediacja jako jedna z alternatywnych metod rozwiązywania sporów gospodarczych. Zagadnienia wybrane ...	55
Rozdział 4. Stan obecny i perspektywy rozwoju mediacji „sprawca – ofiara” w Polsce	67
4.1. Założenia teoretyczne dotyczące metod rozstrzygania sporów	67
4.2. Mediacja w społecznościach przedpaństwowych i jej „odkrycie” we współczesnych rozwiniętych państwach	70
4.3. Historia i rozwój mediacji w Polsce i w Niemczech	72
4.4. Przeszkody stojące na drodze do szerszego wykorzystania mediacji w Polsce	75
4.5. Perspektywy rozwoju mediacji w sprawach karnych w Polsce	81

Część III. Szczególne postępowanie mediacyjne

Rozdział 1. Skutki prawne wszczęcia i przeprowadzenia mediacji w postępowaniu cywilnym i sądownoadministracyjnym	85
1.1. Mediacja w sprawach cywilnych	86

1.2. Mediacja w postępowaniu sądowoadministracyjnym	93
Rozdział 2. Mediacja jako nowa metoda rozwiązywania sporów z zakresu prawa pracy	101
2.1. Istota konfliktu	101
2.2. Konflikt i spór w sprawach z zakresu prawa pracy	102
2.3. Metody likwidowania indywidualnych sporów pracy	104
2.4. Alternatywne Metody Rozwiązywania Sporów – definicja, geneza, podstawowe rodzaje	107
2.5. Podstawowe rodzaje ADR	108
2.6. Mediacja	110
2.7. Dopuszczalność mediacji w sprawach z zakresu prawa pracy	112
2.8. Zasady dotyczące mediacji	113
2.9. Mediator	114
2.10. Korzyści płynące z mediacji	119
2.11. Korzyści wewnętrzne	119
2.12. Korzyści zewnętrzne	123
2.13. Czynniki mogące stanowić przeszkodę dla wprowadzenia mediacji w sprawach z zakresu prawa pracy	124
2.14. Doświadczenia Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii w zakresie stosowania mediacji	125
Rozdział 3. Znaczenie mediacji na tle innych metod rozwiązywania sporów w sprawach gospodarczych	129
3.1. Istota mediacji	129
3.2. Postulat ugodowego załatwienia sprawy w postępowaniu cywilnym	132
3.3. Próby ugodowego rozwiązania sporu przed wszczęciem postępowania w sprawie gospodarczej	137
3.4. Mediacja w toku postępowania w sprawach gospodarczych	148
3.5. Wnioski	152
Rozdział 4. Mediacja jako metoda rozwiązywania indywidualnych i zbiorowych sporów z zakresu prawa pracy	155
4.1. Wstęp	155
4.2. Mediacja jako metoda rozwiązywania sporów indywidualnych	156
4.2.1. Pojęcie sporu	156
4.2.2. Sposoby rozwiązywania indywidualnych sporów pracy	157
4.2.3. Mediacja jako metoda ADR – rodzaje mediacji	159
4.2.4. Podstawowe cechy mediacji w sprawach pracowniczych	162
4.2.5. Sposoby zakończenia postępowania mediacyjnego	168
4.3. Mediacja jako pokojowa faza rozwiązywania sporów zbiorowych w polskim prawie pracy	172

4.3.1. Pokojowe i niepokojowe sposoby rozwiązywania sporów zbiorowych	172
4.3.2. Procedura mediacyjna	173
4.3.3. Rola mediatora	175
4.3.4. Współpraca stron jako niezbędny element prawidłowego przebiegu mediacji	177
Rozdział 5. Mediacja w polskim prawie telekomunikacyjnym	179
Rozdział 6. Ugoda administracyjna w świetle teorii prawnych form działania administracji	187

Część IV. Działalność sądów polubownych (arbitrażowych).

Umowa o arbitraż, wybrane elementy postępowania

Rozdział 1. Zarys historii sądownictwa polubownego do 1939 r.	205
Rozdział 2. Zabezpieczenie roszczeń dochodzonych przed sądem polubownym (wybrane zagadnienia)	239
Rozdział 3. Konstrukcja prawna umowy o arbitraż stosowana w obrocie gospodarczym w świetle uregulowań prawa polskiego	255
3.1. Wstęp	255
3.2. Zakres przedmiotowy umowy o arbitraż	256
3.3. Treść umowy o arbitraż	257
3.4. Zakres podmiotowy umowy o arbitraż	259
3.5. Forma umowy o arbitraż	260
3.6. Prawo właściwe – podstawy orzekania sądu arbitrażowego	261
3.7. Miejsce arbitrażu	264
3.8. Wybór arbitrów	265
3.9. Podsumowanie	267
Rozdział 4. Sposób prowadzenia dowodów w postępowaniu przed sądem polubownym	269

Część V. Arbitraż międzynarodowy, postępowanie zagraniczne

Rozdział 1. Kierunki zmian Regulaminu Arbitrażowego UNCITRAL z 1976 r.	291
1.1. Zagadnienia ogólne	291
1.2. Kalendarium prac II Grupy Roboczej w zakresie rewizji Regulaminu Arbitrażowego	293
1.3. Proponowane zmiany	295
1.4. Zakończenie	309
Rozdział 2. Zagadnienia ogólne umowy o arbitraż w świetle uregulowań prawa międzynarodowego	311

Rozdział 3. Sąd polubowny według włoskiego Kodeksu postępowania cywilnego	323
3.1. Uwagi ogólne	323
3.2. Umowa o arbitraż	325
3.3. Arbitrzy	326
3.4. Przebieg postępowania arbitrażowego	328
3.5. Wyrok	330
3.6. Zaskarżenie wyroku sądu polubownego	333
Rozdział 4. Arbitraż w rejonie Azji, Australii i Oceanii	337
4.1. Uwagi ogólne	337
4.2. Australia	338
4.3. Nowa Zelandia	343
4.4. Malezja	344
4.5. Singapur	348
4.6. Indonezja	352
4.7. Filipiny	355
4.8. Fidżi	357
4.9. Indie	358
Rozdział 5. Wybrane instytucje sądownictwa polubownego na Ukrainie	359
5.1. Uwagi wstępne	359
5.2. Organizacje uprawnione do tworzenia sądów polubownych i ważniejsze obowiązki formalne związane z tym procesem	361
5.3. Zasady organizacji i działalności sądów	362
5.4. Rejestracja sądownictwa polubownego	363
5.5. Regulamin sądu polubownego	364
5.6. Forma umowy o sąd polubowny	365
5.7. Przepisy stosowane przez sądy polubowne	366
5.8. Klauzula na sąd polubowny	366
5.9. Wyznaczenie bądź wybranie sądu polubownego oraz sędziów polubownych	367
5.10. Liczba sędziów, skład sądu polubownego	367
5.11. Odpowiedzialność sędziego	369
5.12. Poufność	370
5.13. Terminy rozstrzygania sporów	370
5.14. Samorząd sądów polubownych	371
5.15. Wnioski końcowe	372
Indeks rzeczowy	375

Przedmowa

Rozwój i popularyzacja arbitrażu (sądów polubownych) oraz mediacji ma wymiar wieloaspektowy i przynosi szczególne korzyści. Jest to przede wszystkim działanie o ściśle praktycznym podejściu, które ma za zadanie zachęcić przedsiębiorców do rozstrzygania sporów w sposób bardziej profesjonalny, niż robią to sądy powszechne. Znane są też inne zalety tego sądownictwa, np. w postaci oszczędności, lepszej specjalizacji i szybkości tych procedur.

Podstawową zaletą niniejszej pracy jest naświetlenie problematycznych obszarów, także takich, gdzie istnieje potrzeba podjęcia intensywnych badań ustalających i interpretujących polskie przepisy o arbitrażu. Reguluje je Kodeks postępowania cywilnego (art. 1154–1217), i ze względu na ich świeżość (nowelizacja przeprowadzona została w 2005 r.) oraz bardzo mały zakres doświadczeń w zakresie ich praktycznego stosowania, nie wypracowano dotychczas stabilnych ocen norm tam zawartych. Jeśli już pojawiają się pewne komentarze lub uwagi krytyczne czy też sugestie zmian, to rozproszony rynek sądów arbitrażowych i centrów mediacji nie ułatwia ujednolicenia często słusznych postulatów, nie docierają też one do ustawodawcy. W ten sposób zawarte w pracy wyjaśnienia i diagnozy prawa mają przyczynić się do jego doskonalenia.

Kolejną zaletą pracy, jaką przedstawia część autorów, jest próba synchronizacji polskiego prawa arbitrażowego (mediacji) i jego reguł z olbrzymim już dorobkiem z zagranicy. Instytucje, które tam powstały (i zresztą ciągle powstają), powinny być umiejętnie adaptowane, rozpoznawane i porównywane do instytucji nam już znanych, wyjaśnione, jeśli brak odpowiedników w prawie polskim. Takie przybliżenie regulacji obcych to nie tylko wartość poznawcza, ale także szansa na umiejętne uczestnictwo w powstawaniu instytucji arbitrażowych za granicą.

Niniejsza praca ukazuje także działalność sądów arbitrażowych i mediacji jako swoistej konkurencyjnej alternatywy dla sądów powszechnych. Uważamy, że przy tak wielu obszarach liberalizacji gospodarki możliwe jest oczekiwanie, aby sądownictwo arbitrażowe stawało się znaczącym uzupełnieniem, a nawet w pewnych przypadkach konkurencją dla sądów powszechnych i wносиło, jak to zwykle czyni konkurencja, ożywcze impulsy do podnoszenia standardów orzekania, sprzyjało wzrostowi wrażliwości na strony i przedmiot sporów.

dawanymi w postępowaniu arbitrażowym wyrażający się przede wszystkim w prawie sądu do uchylenia orzeczenia arbitrażowego (*set the award aside*). Przesłanką do uchylenia orzeczenia arbitrażowego są, ogólnie rzecz ujmując, uchybienia w toku postępowania arbitrażowego (*an arbitration or award has been improperly procured*).

4.9. Indie

Indyjską organizacją arbitrażową jest *FICCI Arbitration and Conciliation Tribunal (FACT)*¹. Jest to instytucja ustanowiona w 1952 r. przez Federację Indyjskich Izb Przemysłowo-Handlowych (*Federation of Indian Chambers of Commerce and Industry – FICCI*)² celem świadczenia usług polegających na polubownym rozwiązywaniu sporów handlowych zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym. Usługi świadczone przez tę instytucję skierowane są nie tylko do przedsiębiorców będących członkami wspomnianej wyżej federacji izb przemysłowo-handlowych, ale również do przedsiębiorców niezrzeszonych.

Trybunał działa m.in. na podstawie regulaminu³ oraz ustawy *Arbitration and Conciliation Act* z 1996 r. Inną indyjską instytucją arbitrażową jest *International Centre for Alternative Dispute Resolution*⁴.

¹ Oficjalna strona tej organizacji dostępna jest pod adresem www.ficci-arbitration.com.

² Federacja ta została utworzona jeszcze w 1927 r.

³ *Rules of Arbitration of the FICCI Arbitration and Conciliation Tribunal (FACT)*.

⁴ Oficjalna strona tej organizacji dostępna jest pod adresem <http://www.icadr.org/>.

Jan Olszewski

Rozdział 5. Wybrane instytucje sądownictwa polubownego na Ukrainie

5.1. Uwagi wstępne

W prawie ukraińskim istnieją obecnie dwie regulacje umożliwiające tworzenie sądów polubownych. Podstawowy akt, który będzie przedmiotem niniejszej publikacji, to ustawa o sądach polubownych¹. Odnosi się ona do spraw spornych, które dotyczą stosunków pomiędzy rezydentami. Drugi akt to ustawa o międzynarodowym arbitrażu komercyjnym², określa ona procedury tworzenia międzynarodowych sądów polubownych i ich działalność.

Przeprowadzenie analizy pierwszego z aktów ma przede wszystkim na celu poznanie specyficznej instytucji, z której można korzystać wyłącznie w działalności niektórych oddziałów przedsiębiorstw polskich na Ukrainie. Możliwe jest także ograniczone adaptowanie fragmentów konstrukcji nie tyle do prawa polskiego, ile do coraz częściej tworzonych regulaminów w lokalnych sądach polubownych w Polsce. Regulaminy te powinny uwzględniać różnorodną specyfikę, stąd niektóre rozwiązania co do aspektów dowodowych ukazane zostały tu nieco szerzej.

Podział sądów polubownych (dla rezydentów) na Ukrainie generalnie jest tożsamy z rozwiązaniem polskim. Zgodnie z art. 7 na Ukrainie mogą być tworzone dwa rodzaje sądów polubownych. Są to stałe sądy polubowne oraz sądy polubowne w celu rozstrzygnięcia konkretnego sporu (tzw. sądy *ad hoc*). Na Ukrainie zarówno

¹ Ustawa o sądach polubownych (1701-XV) z 2004 r.

² Ustawa o międzynarodowym arbitrażu komercyjnym (4002-XII) z 2004 r.

stale działające sądy polubowne, jak i sądy polubowne do rozstrzygnięcia konkretnego sporu nie posiadają osobowości prawnej.

Znacznie szerzej w przepisach prawa ukraińskiego omówiono problematykę statusu prawnego oraz procedury stosowanej przed stałym sądem polubownym. Wskazano tu przede wszystkim, że stale działającym sądem polubownym kieruje prezes sądu polubownego, którego tryb powołania określa rozporządzenie o stale działającym sądzie polubownym.

W oryginalny sposób prawodawca ukraiński określił generalne zadania sądu polubownego. Wskazał, że zadaniem sądu polubownego jest ochrona praw majątkowych i niemajątkowych oraz chronionych przepisami prawa interesów stron, następnie zaś rozpatrywanie oraz rozstrzyganie sporów zgodnie z przepisami prawa (art. 3).

Znacznie szczegółowiej omówiono, co nie podlega pod sądy polubowne. Szeroki katalog obejmuje osiem sytuacji (art. 6).

Sądy polubowne mogą rozpatrywać dowolne sprawy wynikające ze stosunków cywilnych oraz gospodarczych poza sprawami:

- dotyczącymi sporów o uznanie za nieważne aktów normatywno-prawnych;
- w sporach wynikających przy zawieraniu, zmianie, zerwaniu oraz wykonaniu umów gospodarczych związanych z zaspokojeniem potrzeb państwowych;
- związanymi z tajemnicą państwową;
- wynikającymi w sporach rodzinnych, poza sprawami wynikającymi z kontraktów ślubnych (umów);
- o odnowienie płynności finansowej dłużnika bądź uznanie go za upadłego (bankruta);
- w których jedną ze stron jest organ władzy państwowej, samorządu miejscowego, instytucja państwowa bądź organizacja, przedsiębiorstwo Skarbu Państwa;
- które zgodnie z przepisami prawa podlegają rozstrzygnięciu wyłącznie przez sądy powszechnej jurysdykcji lub Konstytucyjny Sąd Ukrainy;
- w których chociażby jedna ze stron sporu jest nierezydentem Ukrainy.

Na uwagę zasługuje tu nie tyle nadmierna kazuistyka, ile wyłączenie ze sporów spraw z nierezydentami Ukrainy, tu jednak

możliwe jest korzystanie z międzynarodowego arbitrażu komercyjnego.

5.2. Organizacje uprawnione do tworzenia sądów polubownych i ważniejsze obowiązki formalne związane z tym procesem

Ustawodawca ukraiński nie wprowadził powszechnego prawa do tworzenia sądów polubownych. Prawo to ograniczono wyłącznie do wyraźnie wyselekcjonowanych organizacji. Wspólną cechą owych organizacji jest bądź to ściśle związanie z działalnością gospodarczą przedsiębiorstw, bądź przynajmniej charakter ogólnospołeczny (z wyraźnym wzmocnieniem organizacji prokonsumenckich). Taki przywilej pozytywnie uzasadniają przedstawiciele ze środowisk przedsiębiorców, a nawet naukowych. Podkreśla się tam przede wszystkim to, że instytucje te posiadają większą specjalistyczną wiedzę, bliższy kontakt z biznesem, a poprzez to unika się nadużywania instytucji sądów polubownych przez struktury wyłącznie nastawione na zysk lub inne aspekty pozaspołeczne.

Aby uniknąć sytuacji niejasnych, prawo ukraińskie nie tylko określa organizacje, które mają prawo do kreowania sądów polubownych, ale wskazuje także wyraźnie, które z organizacji nie mogą absolutnie ich tworzyć. I tak zgodnie z art. 8 stale działające sądy polubowne mogą być tworzone oraz mogą prowadzić działalność przy zarejestrowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa Ukrainy:

- ogólnoukraińskich organizacjach społecznych,
- ogólnoukraińskich organizacjach pracodawców,
- giełdach funduszy i towarowych,
- samodzielnych organizacjach zawodowych uczestników rynku papierów wartościowych,
- izbach przemysłowo-handlowych,
- ogólnoukraińskich asocjacjach spółek kredytowych,
- centralnej wspólnocie spółek konsumentów Ukrainy,

- zrzeczeniach, asocjacjach podmiotów działalności przedsiębiorczej, w tym w bankach.

Stale działające sądy polubowne nie mogą być zaś tworzone oraz prowadzić działalności przy organach władzy państwowej oraz samorządu terytorialnego.

Po podjęciu decyzji o utworzeniu sądu konieczne jest jeszcze uzyskanie zgody poprzez zatwierdzenie określonych w ustawie dokumentów. Utworzenie stale działającego sądu polubownego przez kompetentny organ wymaga zatwierdzenia m.in.:

- uchwały kreującej stale działający sąd polubowny,
- regulaminu stale działającego sądu polubownego,
- wykazu sędziów sądu polubownego.

Wykaz sędziów sądu polubownego powinien zawierać najpierw informacje osobowe o sędziach, jak np.: data urodzenia, wykształcenie; szerzej odniesiono się do doświadczeń zawodowych, jak np.: posiadana specjalność, ostatnie miejsce pracy, ogólny staż pracy, staż pracy według specjalizacji.

Siedzibą stale działającego sądu polubownego jest miejsce jego założyciela, co nie ogranicza założyciela sądu polubownego w prawie do wyznaczenia innej lokalizacji administracyjno-terytorialnej sądu polubownego.

5.3. Zasady organizacji i działalności sądów

Zasady organizacji i działalności sądu polubownego na Ukrainie są bardzo rozbudowane. Reguluje tę praktykę art. 4 dotyczący m.in.

- praworządności,
- niezależności sędziów polubownych (ich podległość wynika wyłącznie z przepisów prawa),
- równości wszystkich uczestników polubownego rozpatrywania spraw w obliczu prawa i sądu polubownego,
- swobody przedstawiania własnych dowodów i udowadniania przed sądem ich słuszności,
- zasad związanych ze wzruszalnością orzeczeń sądu polubownego,

- dobrowolności utworzenia sądu polubownego,
- formalnych aspektów zgody sędziów polubownych do ich wyznaczenia bądź obrania do konkretnej sprawy,
- zasad związanych z bieżącą działalnością arbitrażową, tzn. rozstrzyganiem, rozsądzaniem,
- samorządności sędziów polubownych,
- zasad obiektywizmu w rozstrzyganiu sporów,
- zasad związanych z osiągnięciem przez sąd polubownej zgody w dowolnym etapie rozpatrywania polubownej sprawy.

Poniżej przedstawiamy kilka uwag dotyczących ww. zasad, uzupełniając je komentarzem opartym na doświadczeniach wynikających z prawa polskiego sądownictwa polubownego.

5.4. Rejestracja sądownictwa polubownego

Pierwszoplanowym utrudnieniem w kreowaniu sądownictwa polubownego może w Ukrainie stać się proces rejestrowania tego sądu. Zgodnie z art. 9 rejestracja może być dokonana w kilku miejscach.

Generalnie stale działający sąd polubowny podlega rejestracji państwowej.

Rejestracji państwowej stale działającego sądu polubownego dokonuje jedna z następujących instytucji: Ministerstwo Sprawiedliwości Ukrainy, Główny Departament Prawa Ministerstwa Sprawiedliwości Ukrainy Autonomicznej Republiki Krym lub obwodowe (kijowski, sewastopolski) zarządy w terminie 15 dni od chwili złożenia przez jego założyciela wniosku. Do wniosku dołącza się decyzję o utworzeniu stale działającego sądu polubownego, regulamin tego sądu oraz wykaz sędziów polubownych, kopię świadectwa o dokonaniu państwowej rejestracji osoby prawnej oraz zaświadczenie z właściwego organu ds. statystyki o włączeniu osoby prawnej do rejestru państwowego.

Określone ogólnoukraińskie zrzeczenia mogą rejestrować wyłącznie sądy polubowne w Ministerstwie Sprawiedliwości Ukrainy. Taka zasada dotyczy stale działającego sądu polubownego, którego założycielem jest ogólnoukraińskie zrzeczenie spo-

łeczne (po dokonaniu państwowej rejestracji wydawane jest specjalne świadectwo, w praktyce warto sprawdzić jego wiarygodność ze wzorem urzędowym).

Porównując regulacje polskie i ukraińskie, w prawie ukraińskim są znacznie bardziej rozbudowane wymagania co do dokumentów. Stąd też często podstawą do odmowy rejestracji jest niedostarczenie wszystkich dokumentów (przewidzianych w ust. 2 art. 9). Rzadziej powoływana jest niezgodność regulaminu z rozporządzeniem o stale działającym sądzie polubownym.

Niewątpliwie pozytywnym zapisem jest obowiązek, aby w przypadku odmowy rejestracji państwowej Ministerstwo Sprawiedliwości Ukrainy (lub jego organ) przesłało pisemnie umotywowaną odmowę. Odmowa rejestracji stale działającego sądu polubownego może być zaskarżona do kompetentnego sądu.

5.5. Regulamin sądu polubownego

Prawodawca ukraiński, zanim zezwoli na utworzenie sądu polubownego, określa szereg, często niezwykle szczegółowych kwestii, które w polskich przepisach są pomijane. Ten nadmiar przepisów ma jednak pewne uzasadnienie, gdyż na rynku ukraińskim brak jest doświadczeń z zakresu sądownictwa polubownego. Dlatego też liczne i szczegółowe zapisy mają stworzyć bezpieczną, ale jednocześnie bardzo przejrzystą płaszczyznę działania dla nowej instytucji. Takim czynnikiem zwiększenia przejrzystości jest obowiązek (zawarty w art. 10) zatwierdzania i publikacji przez założycieli każdego regulaminu sądowego. Wskazano ponadto, że regulamin o stale działającym sądzie polubownym powinien zawierać informacje o jego nazwie, siedzibie, informacjach o założycielu sądu, składzie, kompetencjach, zasadach tworzenia organów samorządu sędziów polubownych, wyboru prezesa sądu, podstaw i zasad zawieszenia działalności sądu.

Regulamin o stale działającym sądzie polubownym może zawierać także inne postanowienia wyznaczone przez założycieli niezbędne do zagwarantowania należytej działalności sądu, ale

powinny być one jednak zgodne z postanowieniami niniejszej ustawy.

Do bardziej oryginalnych obowiązków należy wskazanie prawodawcy ukraińskiego, aby regulamin sądu polubownego określał zasady oraz tryb zwracania się do sądu.

5.6. Forma umowy o sąd polubowny

Zarejestrowane i działające sądy polubowne rozpatrują sprawy, jeżeli jest w umowie między stronami zapis na sąd polubowny. Podobnie jak to przewiduje prawo w Polsce, przyjęto nowe, szerokie ujęcie umowy o zapis na sąd polubowny, gdyż oprócz formy pisemnej zawartej poprzez zastrzeżenie w kontrakcie lub w odrębnej pisemnej umowie, istnieje możliwość zawarcia jej poprzez wymianę listów, zawiadomienia telegramem, telexem lub z wykorzystaniem środków elektronicznych bądź innej łączności gwarantującej potwierdzenie takiej umowy lub poprzez skierowanie odpowiedzi na pozew, w którym jedna ze stron potwierdza istnienie umowy, a druga strona nie zaprzecza.

Powołanie się w umowie, kontrakcie na dokument zawierający warunki o rozpatrywaniu sporu polubownego jest równorzędną umową polubowną, pod warunkiem że umowa została zawarta w formie pisemnej oraz odesłanie takie stanowi część umowy.

Nieważność poszczególnych postanowień umowy, kontraktu zawierającego zastrzeżenie polubowne nie pociąga za sobą nieważności takiego zastrzeżenia polubownego (art. 12).

Praktycznym posunięciem jest także wskazanie, że w przypadku gdy strony nie przewidziały tego inaczej, to w czasie przekazania sporu do stale działającego sądu polubownego regulamin sądu polubownego rozpatruje się jako nieodłączną część umowy polubownej. Dalsze wyjaśnienia podkreślają, że w dowolnych okolicznościach, w przypadku niezgodności umowy polubownej z regulaminem sądu, stosuje się postanowienia regulaminu sądu.

5.7. Przepisy stosowane przez sądy polubowne

Problematyka dotycząca ustalenia prawa właściwego do rozstrzygania sporów ujęta została najpierw w sposób generalny, a następnie kilka instytucji omówiono wyjątkowo precyzyjnie (tu także widoczny kazuistyczny charakter ustawy).

Sądy polubowne rozstrzygają spory na podstawie Konstytucji Ukrainy (254k/96-BP), przepisów prawa Ukrainy, innych aktów normatywno-prawnych oraz umów międzynarodowych Ukrainy. Należy jednak podkreślić, że prawodawca ukraiński przewidział też możliwość, aby sądy polubowne, o ile jest to wyraźnie wskazane w przepisach lub umowach międzynarodowych Ukrainy, stosowały regulacje i normy prawa innych państw. Najważniejszym przełomem jest jednak postanowienie, aby w przypadku braku przepisów prawa regulujących określone stosunki sporne, sądy polubowne stosowały przepisy prawa regulujące podobne stosunki, a w przypadku braku takich sądy mogą stosować analogię prawa bądź kierować się zwyczajami handlowymi (gdy zwyczaje te charakterem i treścią odpowiadają stosunkom spornym – art. 11).

Tu należy przypomnieć, że brak jest odesłania w Ukrainie do zasady słuszności. Brak zaufania prawodawcy ukraińskiego do tej coraz częściej na świecie stosowanej instytucji znacząco ogranicza wiele złożonych postępowań, a tym samym może zniechęcać przedsiębiorców do wprowadzania do umów klauzul arbitrażowych.

5.8. Klauzula na sąd polubowny

W prawie ukraińskim, podobnie jak w polskim, w przypadku gdy klauzula na sąd polubowny została zawarta w formie zastrzeżenia polubownego, uważa się ją za nieodłączną część umowy oraz posiadającą takie same zasady skutków prawnych jak umowa w całości. Oryginalną kwestią są jednak pewne dodatkowe obowiązki, np. informowania kredytodawcy o takim zapisie. Dokonuje się tego, w przypadku gdy klauzula polubowna została zawarta w formie odrębnej umowy. W razie zmiany kredytodawcy w zob-

wiązaniu, strony powinny zawiadomić kredytodawcę o jej istnieniu. Oczywiście każda zmiana klauzuli polubownej w tym przypadku możliwa jest wyłącznie pod warunkiem wyrażenia zgody przez drugą stronę umowy (art. 13).

5.9. Wyznaczenie bądź wybranie sądu polubownego oraz sędziów polubownych

Obok prawa stron do dowolnego wyznaczenia sądu bądź wybrania sędziów sądu polubownego, za porozumieniem stron, strony mogą także upoważnić osoby trzecie (prawne bądź fizyczne) do wyznaczenia bądź wybrania sądu czy sędziów sądu polubownego.

W celu wyznaczenia bądź wybrania sędziów w każdej sprawie nieodzowna jest ich zgoda. W stale działających sądach polubownych wyznaczenia bądź wybrania sędziów polubownych dokonuje się z zatwierdzeniem (zgodnie z regulacją art. 8 omawianej ustawy) wykazu sędziów polubownych. Zatwierdzenie wykazu powoduje, że zgodnie z regulaminem stale działającego sądu wyznaczania może dokonać prezes sądu i może mieć ono charakter obowiązkowy bądź jest tylko rekomendacją (art. 14).

5.10. Liczba sędziów, skład sądu polubownego

Generalnie zasady, co do liczby sędziów w sądzie polubownym, są podobne jak w Polsce. Jedynie narzucono w art. 16, że w przypadku gdy strony nie uzgodniły ilościowego składu sądu polubownego w celu rozstrzygnięcia konkretnego sporu, to rozstrzyganie sporu polubownego dokonywane jest w składzie 3 sędziów.

Tak jak przedstawiliśmy powyżej, w prawie ukraińskim powołanie określonego składu sądu polubownego w stale działającym sądzie polubownym, dokonywane jest w trybie przewidzianym w regulaminie sądu polubownego. W art. 17 przewidziano jednak bardzo zawiłą procedurę powołania składu sędziowskiego, gdy strony nie korzystają z takiego regulaminu, a jednocześnie nie uzgodniły tego inaczej.

Należy tu podkreślić kolejną różnicę związaną z wymaganiami w stosunku do sędziów, znacząco większe są wymagania niż w Polsce w zakresie kandydatów na sędziów sądów polubownych. W art. 18 przede wszystkim podkreślono, że sędzia polubowny nie jest przedstawicielem stron. Sędzią polubownym może być wyznaczona lub wybrana osoba, która bezpośrednio lub pośrednio nie jest zainteresowana wynikami rozstrzygnięcia sporu, a także posiada uznane przez strony wiadomości, doświadczenie, kwalifikacje oraz nieposzlakowaną opinię niezbędną do rozstrzygnięcia sporu.

Sędzią polubownym nie może być:

- osoba niepełnoletnia oraz osoba będąca pod opieką bądź kuratelą,
- osoba nieposiadająca kwalifikacji uzgodnionych przez strony bezpośrednio bądź wyznaczonych w regulaminie sądu polubownego,
- osoba karana,
- osoba uznana za niezdolną do czynności prawnych według trybu sądowego.

W przypadku gdy rozstrzygnięciem sporów zajmuje się jednoosobowy skład sędziowski, sędzia powinien posiadać wyższe wykształcenie prawnicze. W przypadku rozstrzygnięcia sporu zespołowego wymagane posiadanie wyższego wykształcenia prawniczego dotyczy wyłącznie przewodniczącego składu sędziowskiego.

Przy rozstrzyganiu sporu przez sąd polubowny – w zakresie konkretnego sporu porozumieniem stron mogą być ustalone dodatkowe warunki dotyczące sędziów.

Oprócz ww. ograniczeń przewidziano kilka podstaw do zażalenia odmowy bądź samorezygnacji sędziego. Zgodnie z art. 19 sędzia polubowny nie może brać udziału w rozpatrywaniu spraw, a w przypadku jego wyboru bądź wyznaczenia jego kandydatura podlega odmowie lub samorezygnacji w przypadku:

- gdy osobiście lub pośrednio jest zainteresowany wynikami sprawy,

- gdy jest rodzicem jednej ze stron lub innych osób biorących udział w sprawie bądź związany jest z tymi osobami szczególnymi stosunkami,
- jego życzenia bądź wspólnej decyzji stron,
- wykrycia przez strony okoliczności dających podstawę do podejrzenia sędziego polubownego o uprzedzeniu bądź o nieobiektywnym stanowisku w stosunku do sprawy, o których strona dowiedziała się po jego wyborze bądź wyznaczeniu,
- trwałego bądź przekraczającego okres 1 miesiąca od dnia wyznaczenia lub wyboru niewykonywania przez niego obowiązków w konkretnej sprawie,
- wykrycia niezgodności lub niespełniania wymogów na sędziego polubownego (zawartych w art. 18),
- gdy sędzia polubowny bierze udział w rozstrzyganiu sporów bezpośrednio lub pośrednio związanych z pełnionymi przez niego obowiązkami służbowymi nadanymi przez państwo.

Żadna osoba nie może być sędzią polubownym w sprawie, w której wcześniej brała udział w charakterze sędziego polubownego, a także w przypadku gdy została odwołana bądź samodzielnie zgłosiła rezygnację, bądź uczestniczyła jako strona, przedstawiciel strony lub w dowolnym innym charakterze.

W sądzie polubownym, w celu rozstrzygnięcia konkretnego sporu, w porozumieniu stron mogą być określone dodatkowe podstawy do odmowy bądź samorezygnacji sędziego polubownego. Ze względu na ich złożoność pomijamy ich analizę, a także instytucji zbliżonych¹.

5.11. Odpowiedzialność sędziego

Dobrym rozwiązaniem jest dostrzeżenie w prawie ukraińskim problemu odpowiedzialności sędziego polubownego. W przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania przez sędziego polubownego powierzonych obowiązków (bez poważnych przyczyn)

¹ Instytucją zbliżoną do ww. odmów jest zawieszenie uprawnień sędziemu polubownemu. Szczegółowo kwestie te reguluje art. 21.

sędzia ponosi odpowiedzialność przewidzianą w regulaminie sądu polubownego lub w rozporządzeniu o stale działającym sądzie polubownym bądź kontrakcie zawartym na podstawie art. 24 niniejszej ustawy. Wyłączono tu jednak sytuacje, gdy czynności sędziów polubownych noszą cechy naruszenia prawa, za dokonanie których przepisami prawa przewidziano odpowiedzialność administracyjną bądź karną (art. 22).

5.12. Poufność

Problem ochrony tajemnic i poufności postępowania w ustawie ukraińskiej jest podobny jak w prawie polskim. Są też tam pewne zapisy nawet rozszerzające poufność, gdyż pomimo że nikt nie wnosiłby wniosku o poufność w postępowaniu w jakiegokolwiek z tajemnic (a ustawa ukraińska w art. 29 wymienia tajemnicę konkurencyjną, bankową oraz zabezpieczenie informacji tajnej), to zgodnie z art. 32 sąd polubowny oraz sędzia sądu polubownego nie posiadają prawa do rozgłaszania wiadomości oraz informacji znanej im w czasie rozstrzygania sporu bez zgody stron lub ich następców prawnych. W ten sposób istnieje z zasady poufność. Zasada ta rodzi dodatkowe skutki, np. zabrania się żądania od sędziego polubownego przedkładania dokumentów, wiadomości oraz informacji, które posiada w związku z rozstrzygnięciem sporu¹.

5.13. Terminy rozstrzygania sporów

Rozstrzyganie sprawy przez sąd polubowny rozpoczyna się z chwilą podjęcia odpowiedniej uchwały oraz skierowania jej stronom. Warto tu jednak podkreślić, że rozpatrywanie spraw przez sąd polubowny nie jest ograniczone jakimikolwiek terminami (z wyjątkiem przypadku, gdy w regulaminie sądu lub w umowie polubownej nie przewidziano inaczej).

Przy rozstrzyganiu spraw przez sąd polubowny mogą być określone terminy do składania wyjaśnień, przedkładania wniosków,

¹ Poza przypadkami przewidzianymi regulacjami przepisów prawa ukraińskiego.

dokumentów, dowodów w sprawie oraz dokonywania innych czynności procesowych (art. 33).

5.14. Samorząd sądów polubownych

Warta uwagi jest nieznana prawu polskiemu instytucja samorządu sądów polubownych. W celu reprezentacji sędziów polubownych stale działających sądów polubownych tworzone są organy samorządu polubownego.

Wyższym organem samorządu polubownego jest Ogólnoukraiński Zjazd Sędziów Polubownych. Ogólnoukraiński Zjazd Sędziów Polubownych wybiera Polubowną Izbę Ukrainy.

Polubowna Izba Ukrainy jest stale działającym organem samorządu polubownego, który reprezentuje oraz ochrania socjalne i zawodowe prawa oraz interesy sędziów polubownych i sądów polubownych. Ponadto prowadzi działalność wydawniczą oraz metodyczną, analizuje praktykę dostosowywania prawa przez sądy polubowne, sprawuje inne uprawnienia określone przez wyższy organ samorządu polubownego.

Polubowną Izbą Ukrainy zarządza Przewodniczący Polubownej Izby Ukrainy wybierany na okres 3 lat przez Wyższy Organ Samorządu Polubownego.

Inne uprawnienia oraz kompetencje Izby Polubownej, warunki materialno-techniczne, zabezpieczenie informacyjne jej działalności określone są rozporządzeniem o Polubownej Izbie Ukrainy zatwierdzonym przez Ogólnoukraiński Zjazd Sędziów Polubownych (art. 58). Jak wynika z ww. wykazu uprawnień, pomimo ustawowej podstawy do tworzenia samorządu jego zakres kompetencyjny jest symboliczny¹.

¹ Przykładem są wyliczone w art. 59 iluzoryczne uprawnienia przewodniczącego Polubownej Izby Ukrainy. Zgodnie z ustawą przewodniczący Polubownej Izby Ukrainy:

- reprezentuje Polubowną Izbę Ukrainy w stosunkach z organami władzy państwowej oraz samorządu terytorialnego, osobami fizycznymi i prawnymi;
- organizuje działalność Polubownej Izby Ukrainy oraz Ogólnoukraińskiego Zjazdu Sędziów Polubownych;
- sprawuje inne uprawnienia przewidziane postanowieniami niniejszej ustawy oraz rozporządzeniem o Polubownej Izbie Ukrainy.

5.15. Wnioski końcowe

Przegląd ważniejszych instytucji w ustawie o sądach polubownych Ukrainy najpierw wykazał, że problematyka ta jest znacznie szczegółowiej regulowana, niż jest to w Polsce. Przede wszystkim podstawy prawne działalności sądów polubownych zawarte są w dwu aktach prawnych. Jest to analizowana w artykule ustawa o sądach polubownych (1701–XV), a także ustawa Ukrainy o międzynarodowym arbitrażu komercyjnym (4002–XII). Pierwsza z ustaw dotyczy wyłącznie sądów działających na terenie Ukrainy i tylko rezydentów ukraińskich. Druga ustawa odnosi się do sądownictwa międzynarodowego.

Procedura tworzenia sądów, jak też samo postępowanie przed sądem na podstawie pierwszej z ww. ustaw różni się od rozwiązań polskich. Obok zwiększonych rygorów proceduralnych w prawie ukraińskim przewidziano wiele ułatwień poprzez ich ograniczenie. Do ważniejszych należy zaliczyć:

- brak jakichkolwiek ustawowych terminów na rozpatrzenie sprawy przez sąd polubowny (chyba że w umowie przewidziano inaczej – art. 33),
- nieco inne możliwości zaskarżania orzeczeń sądu polubownego (kilka przypadków przewidziano w art. 51¹),

¹ Orzeczenie sądu polubownego może być zaskarżone oraz anulowane wyłącznie z następujących powodów:

- sprawa, w której przyjęto orzeczenie sądu polubownego, nie podlega, zgodnie z przepisami prawa, rozstrzygnięciu przez sąd polubowny;
- orzeczenie sądu polubownego zostało przyjęte w sporze nieprzewidzianym w umowie polubownej lub w niniejszym orzeczeniu rozstrzygane były zagadnienia wychodzące poza ramy umowy polubownej. W przypadku gdy w orzeczeniu sądu polubownego zostały rozstrzygnięte sprawy wychodzące poza ramy umowy polubownej, to anulowaniu podlega wyłącznie ta część orzeczenia, która zawiera sprawy wychodzące poza ramy umowy polubownej;
- umowa polubowna została uznana przez kompetentny sąd za nieważną;
- skład sądu polubownego przyjmujący orzeczenie nie odpowiadał warunkom ujętym w regulacjach art. 16–19 niniejszej ustawy.

Wniosek o anulowanie orzeczenia sądu polubownego może być złożony do kompetentnego sądu i w terminie 3 miesięcy od dnia przyjęcia orzeczenia przez sąd polubowny.

Anulowanie przez kompetentny sąd orzeczenia sądu polubownego nie pozbawia strony prawa do powtórnego zwrócenia się do sądu polubownego (poza kilkoma wyjątkami przewidzianymi w art. 44).

- brak instytucji uznania i stwierdzenia wykonalności wyroków sądów polubownych.

Wyjątkowo ryzykowne odformalizowanie postępowania zawarto także w art. 44. Dotyczy ono protokołu. Zgodnie z ww. normą protokół posiedzenia sądu polubownego prowadzony jest wyłącznie w przypadku istnienia umowy między stronami o prowadzeniu protokołu lub gdy prowadzenie protokołu przewidziano w regulaminie sądu polubownego.

Dobrym zaś rozwiązaniem jest obligatoryjna zasada poufności postępowań.

Reasumując uwagi krytyczne i pozytywne oceny, należy stwierdzić, że ukraińska ustawa o sądach polubownych stanowi znaczący element przybliżania gospodarki ukraińskiej do standardów europejskich. Zawiera jednak zbyt wiele elementów formalnych. Biorąc jednak pod uwagę zachodzące zmiany, można sądzić, że procedury te będą upraszczane. Pojedyncze praktyczne rozwiązania warte są adaptacji przynajmniej do poszczególnych regulaminów sądów polubownych w Polsce.